

distan'ın Gucerât bölgesinde bir liman şehri olan Süret'e gitti. 1062'de (1652) buradan ayrılıp Hindistan'ın iç bölgelerini gezdi. 1067 (1656-57) yılında İran'a döndüyse de bilinmeyen bir tarihte tekrar Hindistan'a gitti. Dârâbî'nin bu ikinci seyahatinde Hindistan'da ne kadar kaldığı belli değildir. Ancak *Leṭâ'ifü'l-ḥayâl* adlı eserinden 1076'da (1665-66) Hindistan'da bulunduğu, bu tarihte orada kaleme aldığı eserini 1078'de (1667-68) tamamladıktan sonra İran'a döndüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan tezkire yazarı Muhammed Tâhir-i Nasrâbâdî, tezkiresini yazdığı sıralarda (1083-1093/1672-1682) onun Hindistan'dan İsfahan'a geldiğini ve bir tezkire yazmakla meşgul olduğunu kaydeder. Nasrâbâdî'nin bu ifadesi, Dârâbî'nin eserini tamamlamadan İsfahan'a döndüğünü veya eserine bazı ilâveler yapmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

Dârâbî'nin 1093'ten (1682) sonra ne kadar yaşadığı ve nerede öldüğü belli değildir. Ancak Mirza Abdullah Efendi el-İsfahânî'nin (ö. 1131/1718-19) *Riyâ-zü'l-'ulemâ'* adlı eserinde Dârâbî'nin Şîraz'da yaşadığından bahsetmesi, onun XII. (XVIII.) yüzyılın başlarında hayatta olduğunu göstermektedir.

Eserleri. "Ârif" ve "Şah" mahlasıyla şiir de yazmış olan Dârâbî, daha çok 1076'da (1665-66) telif etmeye başlayıp 1078'de (1667-68) muhtemelen büyük bir bölümünü tamamladığı *Leṭâ'ifü'l-ḥayâl* adlı şuarâ tezkiresiyle tanınır. Coğrafi bölgeler, şehir ve kabileler esas alınarak düzenlenen eserin ilk cildi Fars, İsfahan ve çevrelerinde yetişen şairlerle bu bölgelerdeki Türk şairlerini ihtiva eder. II. ciltte Azerbaycan, Taberistan, Gilân, Mâzenderan, Yezd, Kirman, Horasan, Kandehar, Sistan, Mâverâünnehir'de, ayrıca Hindistan ve Anadolu'da yetişen şairlerden bahsedilmiştir. Yaklaşık 454 şairin hal tercümesinin yer aldığı *Leṭâ'ifü'l-ḥayâl*'de daha çok bunların şiirleri üzerinde durulmuş ve yaklaşık 2600 beyit nakledilmiştir. Tezkire, yazıldığı dönemin şairleri hakkında verdiği bilgilerin başka kaynaklarda bulunmaması açısından önemli bir eserdir. Ancak Kadî Nûrullah-i Şüşterî'nin (ö. 1019/1610) *Risâle-i Firdevs* adlı tezkiresi dışında daha önce yazılan kaynaklardan faydalanmadığı için eserde bazı yanlışlıklara rastlanır. Henüz neşredilmeyen *Leṭâ'ifü'l-ḥayâl*'in bilinen tek nüshası Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 2951).

Eser M. İkbâl tarafından tanıtılmıştır (*Oriental College Magazine*, XI/1, Lahor 1934, s. 58-73).

Dârâbî'nin Hâfız-ı Şîrâzî'yi savunmak amacı ile yazdığı *Laṭîfe-i Gaybiyye*, tasavvufa ilgili *Maḳâmâtü'l-'ârifîn*, *Şevku'l-'ârifîn* ve *zevku'l-'âşîkîn* adlı üç eseri daha vardır. Bunlardan ilki Tahran'da basılmıştır (1304/1887).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Tâhir-i Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî* (nşr. Vahid-i Destgirdi), Tahran 1361 hş., s. 186-187; Mirza Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzû'l-'ulemâ' ve ḥiyâzû'l-fuṣalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, V, 274-275; Muhammed-i Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahran 1340 hş., X, 1845-1846; Ahmed-i Gülçîn-i Meânî, *Târîḫ-i Tezkirehâ-yi Fârsî*, Tahran 1350 hş., II, 87-99; Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 817-818; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1593, 1791-1792; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, XIII, 45.

RIZA KURTULUŞ

DÂRÂNÎ

(الدارانی)

Ebû Süleymân Abdurrahmân
b. Ahmed b. Atıyye ed-Dârânî
(ö. 215/830)

İlk zâhidlerden.

Dimaşk'ın Dârân veya Der'îye köyünde doğdu. Suriye bölgesinin en eski sülfilerinden biri olup aslen Vâstlıdır. Gençlik döneminden sonra tasavvufa yöneldi; özellikle aç kalmaya önem veren, riyâzetlerle dolu bir zühhd hayatı yaşadı ve bundan dolayı "bündârü'l-câin" (açların önderi) lakabını aldı. Mekke ve Bağdat'ı ziyaretleri sırasında buralarda bulunan sülfilerle görüştü. Zühhd ve tasavvuf ile ilgili sözleri, daha çok yetiştirdiği sülfilerin en büyüğü olan Ahmed b. Ebû'l-Havârî vasıtasıyla rivayet edilmiştir.

Dârânî *havf**-*recâ** halleri ve bunların birlikte yaşanması gerektiği üzerinde özellikle duran sülfilerden biridir. Ona göre vera' zühhdün ilk merhalesidir. Recâ müşahede, havf ise mücadele ile ilgilidir. Müşahedeler de mücadelelerin neticesidir; kanaat rızânın başlangıcıdır; zâhidlerin son mertebesi mütevekkillerin ilk mertebesidir. Ona göre ağlamayı terketmek ilâhî yardımın kesildiğini gösterir. Bu sebeple, "Gözünüzü yaşa, gönünüzü tefekküre alıştırınız" der. "Usulü kaybeden vuslatı gerçekleştiremez" sözü kendisinden sonra tasavvufi çevrelerde seyrü sülûkün bir ilkesi haline gelmiştir. Dârânî semâ meclislerini gönülleri

terbiye ve tedavi etmek için faydalı saymıştır. Onun tasavvuf düşüncesinde üç temel makam vardır: Zühhd, vera' ve rızâ. Hub (sevgi) ise rızânın tabii neticesidir. Gece ibadetine çok önem veren Dârânî "ehl-i lehv" (dünyevî zevklere düşkün olanlar) tabirinin karşıtı olarak "ehl-i leyl" (gecelerini ihya edenler) terimini kullanan ilk sûfî olarak bilinmektedir. Ehl-i leylî tefekkür ederek, ağlayarak Kur'an okuyanlar, vecde gelip haykırarak rahatlayanlar ve susanlar şeklinde üç gruba ayırmıştır.

Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin mârifet ve mârifet ehliyle ilgili olarak da dikkat çekici görüşleri vardır. Ferîdüddin Attâr, "zâhidlere ne mutlu" diyen birine Dârânî'nin "âriflere ne mutlu" şeklinde cevap verdiğini nakleder. "Başkalarının elli rek'atta tadadığı ruhanî zevki ârif iki rek'atta tadar" diyen Dârânî mârifetin sözden çok sükûta aranması gerektiği görüşündedir (Attâr, s. 28). Ancak sûfî gönül dünyasında hissettiği nükte ve hikmetlerin doğruluğunu Kur'an ve Sünnet'in hükümlerine uymadıkça kabul etmemelidir.

Dârânî bazı âyetlere tasavvufi yorumlar getirmesi sebebiyle *işârî tefsir** hareketinin ilk temsilcilerinden sayılır. Abdurrahman Câmî'nin verdiği bilgiye göre kardeşi Dâvûd b. Ahmed'in de mürididir. Hâris el-Muhâsibî başta olmak üzere birçok sûfîyi etkileyen Dârânî'nin tasavvuf düşüncesinin kuruluş safhasında önemli hizmetleri olmuştur. Richard Gramlich onunla ilgili geniş bir makale yazarak tasavvufi konulardaki düşüncelerini değerlendirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 91; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 254; Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), s. 129-130; Hücvirî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 139; a.e. (Uludağ), s. 211; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, IV, 223; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 131; Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, VIII, 241; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ'*, s. 28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 255; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 116; Şarânî, *et-Ṭabaḳât*, I, 87; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 251; İbn Teymiyye, *el-Furkân*, Bağdad 1389, s. 39; Süleyman Ateş, *İşârî Tefsîr Okulu*, Ankara 1974, s. 64; Ali Sâmî Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 306-319; Richard Gramlich, "Abû Süleymân ad-Dârânî", *Oriens*, sy. 33 (1992), s. 22-85.

MUSTAFA KARA

DARB

(الضرب)

Aruzda bir beytin acüz adı verilen
ikinci yarısının son tef'ilesi
(bk. ARÜZ).